№ 205 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 28 (ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 10) 1878 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 28 (ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 10) № 205

ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբ. կէս տարվանը 6 ռուբ.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի Тифлисъ. Редакція „Мшакъ“

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (Բացի կիրակի և տօն օրերից)։

Յայտարարութիւնները ընդունվում են ամեն լեզուով

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

„ՄՇԱԿ“

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

1879 Թւին

ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՎԻ ԱՄԵՆ ՕՐ, բացի տօն և տօներին հետևեալ օրերից։

Լրագրի ղեքը և պրօգրամման նոյն են մնում։ Մենք ստանում ենք ՍԵՓԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ։ «ՄՇԱԿԻ» տարեկան գինը 10 ռուբլ է, կէս տարվանը 6 ռուբլ։ Գրվել կարելի է ՄԻԱՅՆ ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆ մէջ։

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆԵՐԸ ծախվում են 5 կոպէկով հատը։

Օտար քաղաքներից պէտք է դիմել հետևեալ հասցէով՝ ТИФЛИСЪ Редакція «Мшакъ».

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Քաղաքական վերջին անցքերը։—Ներքին տեսութիւն։ Նամակ Մոսկվայից։ Ներքին լուրեր։—Արտաքին տեսութիւն։ Թիւրքիա։ Ֆրանսիա։ Իտալիա։ Անգլիա։ Նամակ Թիւրքիայից։ — «Մշակի» հեռագիրներ։ — Յայտարարութիւններ։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՎԵՐՋԻՆ ԱՆՑՔԵՐԸ

Ներկայ քաղաքական դրութիւնը ինչպէս երևում է շատ խաղաղական չէ. Թիւրքիայից եկած լուրերը աւելի և աւելի անհանգստացնող են երևում։

Բերլինի դաշնագիրը ստորագրելուց յետոյ Արևելեան խնդիրը չէ վճռվել։ Դեռ ևս ռուսաց զօրքերը, որոնց թիւը բաւական նշանաւոր է, մնում են Թիւրքիայում և յոյս չը կայ նրանց շուտ վերադարձի վրա։ Բերլինի կօնգրէսը չը հաստատեց վերջնական խաղաղութիւն Ռուսաստանի և Թիւրքիայի մէջ. այդ երկու պետութիւնները իրանք ընդհանուր համաձայնութեամբ պէտք է կապէին վերջնական խաղաղական դաշնագիր, որ մինչև այժմ չը կայ։ Ռուսաստանը կիսով չափ պատերազմական դրութեան մէջ է գտնվում, որովհետև չէ կապել Թիւրքիայի հետ վերջնական խաղաղական դաշնագիրը, իսկ առանց նրան ռուսաց զօրքերի հայրենիք վերադառնալը անհնարելի է։

Բ. Դուռը օրից օր յետաձգում է այդ դաշնագրի կապելը, իսկ աւստրո-ունգարական և անգլիական կառավարութիւնները անդադար նրան դրդել են յամառ լինել այդ կէտի վերաբերութեամբ։

Աւստրո-Ունգարիայի և Անգլիայի համար անկասկած ձեռնտու է Ռուսաստանը անորոշ դրութեան մէջ պահելը և նրա դրամական ոյժերի սպառելը։ Ռուսաստանը ցանկանում է Բերլինի դաշնագրի իրագործումը։ Այդ դաշնագրի կէտերից մէկն էլ պահանջում է, որ Ռուսաստանի և Բ. Դռան մէջ կապվի խաղաղական դաշնագիր։ Այդ դաշնագիրը, որ պահպանում է բուն ռուսական շահերը, որ ազատում է Ռուսաստանը աւելորդ ծախսերից, Ռուսաստանի համար անհրաժեշտ է։

Վերջին ժամանակները մայրաքաղաքի ռուս լրագիրները այն կարծիք էին յայտնում, որ անպատճառ պէտք է այդ դաշնագիրը կապվի, կամ Թիւրքիային նոր պատերազմ յայտնվի մինչև անգամ այն դէպքում, եթէ Թիւրքիան միայն չը լինի, այլ ունենայ Անգլիայի կամ Աւստրո-Ունգարիայի նման դաշնակիցներ։ Այսպիսի պատերազմ ռուս լրագիրների կարծիքով աւելի լաւ է, քան թէ մաշող և սպառող անորոշ դրութիւնը։

Այս դրութեան մէջ էր ռուս մամուլը և հասարակական կարծիքը, երբ հեռագիրը հաղորդեց մեզ Նորին Մեծութիւն Թագաւոր Կայսրի ասած խօսքերը Մոսկվայում։ «Յոյս ունեմ, որ շատ կարճ ժամանակամիջոցում վերջնական խաղաղական դաշնագիրը Թիւրքիայի հետ ստորագրված կը լինի», ասել է Նորին Մեծութիւնը Մոսկվայի Կրեմլևսկի պալատում։ Այդ խօսքերը, որ հեռագիրը հաղորդել է Ռուսաստանի բոլոր անկիւնները, անկասկած ուրախացրել է ռուս բոլոր հպատակներին, որոնք վերջապէս դուրս կը գան անորոշ դրութենից, որ բաւական ծանր էր բոլոր դասակարգերի համար. ռուսաց թղթադրամի գինը կիսով չափ իջած էր, առևտուրը և արդիւնաբերութիւնը կանգնած էր և այլն։

Սօցիալիստների դէմ ուղղած օրէնքը իրագործվում է։ Կալանաւորութիւնները և հայրենիքից հեռացնելը անդադար կատարվում են։ Այս շաբաթվայ հեռագիրներից մէկը հաղորդեց, որ ոստիկանութեան նախագահը պատուիրել է 40-ից աւելի նշանաւոր սօցիալիստներին հեռանալ Գերմանիայի մայրաքաղաքից։ Դրանց թւումն են Հասելման և Ֆրիցշէ պատգամաւորները, որոնք պարլամէնտի նիստերի ժամանակ սաստիկ ընդդէմ էին օրէնքի ընդունվելուն։

Անգլիական զօրքերը մտան Աֆղանիստանի հողը։ Նոքա վերցրին Ալիմեսջիդ ամրոցը և զօրաբաժիններից մէկը ուղևորվել է դէպի Պիշենա, միւսը դէպի Ջէլալաբադ։ Անգլիայի մէջ ընդդիմադրական կուսակցութիւնը անդադար միտինգներ է կազմում և խօսող հռետորները յարձակվում են կառավարութեան վրա։ Այդպիսի միտինգներից մէկի մէջ Գլադստօն մի ճառ ասաց, որով պախարակեց այժմեան կառավարութիւնը, որովհետև—կառավարութիւնը չենթարկեց պարլամէնտի քննութեան ոչ Կաբուլի դեսպանութիւնը, ոչ Աֆղանիստանի հարցերը և Աֆղանիստանին պատերազմ յայտնեց առանց հարցնելու պարլամէնտի կարծիքը։ Գլադստօն Աֆղանիստանի հետ սկսած պատերազմը անարդար անուանեց և այն միտքը յայտնեց, որ այդ պատերազմը կարող է վնասել Անգլիայի հնդկական կալուածներին։

Վ. Տ.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՄՕՍԿՎԱՅԻՑ

18 նոյեմբերի

Բաւական է գցել մի կողմնակի հայեացք մեր մանուկ գրականութեան վրա, որ նկատենք մի օտարոտի երևոյթ—գրականական ասպարիզում գործողների թիւը շատ է, բայց նրանց գործունէութեան արդիւնքը շատ քիչ, չնչին, համարեա ոչինչ. ամիս չէ լինում, շաբաթ չէ անցնում որ լոյս չը տեսնի մի նոր աշխատութիւն, մի նոր գիրք…բայց դարձեալ ոչինչ չենք տեսնում, ոչ մի շօշափելի յառաջադիմութիւն չենք նկատում, դարձեալ չենք կարող չասել, որ մեր գրականութիւնը շատ աղքատ է. որ այդ գործը մեզնում թոյլ է շարժվում, կրիայի քայլերով է առաջ գնում… Եթէ, օրինակ, մի օտարազգի սկսէ յարձակվել մեր գրականութեան վրա, ցոյց տալով նրա աննշանութիւնը, ամեն մէկը մեզանից ստիպված պէտք է լինի պատասխանել նրան գեղեցկախօսութեամբ, որովհետև չունենք գոնէ մի երկու, երեք աչքի ընկնող ինքնուրոյն աշխատութիւններ գրականութեան մէջ, որոնք տային մեզ միջոց հերքելու մեր հակառակորդի միտքը, իսկ եթէ գրականութիւնը պաշտպանելու մտքով ուզենանք գոնէ մի երկու խօսք ասել, պէտք է անշուշտ առաջ բերենք մեր լրագրութիւնը, ուրիշ ոչինչ…Եւ իրաւ միայն լրագրութիւնն է փոքր ի շատէ մեր գրականութեան երեսը պարզ անում, միայն լրագրութիւնն է մեզ իրաւունք տալիս գլուխ բարձրացնել և համարձակ ասել՝ մենք էլ ունենք գրականութիւն…Տեսէք ինչպիսի հպարտութեամբ հայ—ուսանողը բացում է «Մշակը», «Փորձը» իր ռուս ընկերների առաջ, ինչպիսի բաւականութեամբ նա կարդում է նրանց թերթերը և մի և նոյն ժամանակը աչքի տակով նկատում, որ մի քանի աչքեր աշխատում են ջոկել իրանց անծանօթ երօգլիֆները, —не про насъ писано,—ասում են սրանք և սկսում հարցնել հային լրագրի մասին։ Հայ ուսանողը հասկացնում է իր ընկերներին, որ իր կարդացածը հայոց լրագիր է, որ հայերն էլ ունեն գրականութիւն՝—ունեն օրաթերթ և շաբաթաթերթ լրագրեր, ունեն ամսագրեր. ասում է մի քանի խօսք Շիլլերի թարգմանութեան մասին, Սունդուկեանցի վերաբերութեամբ…և լռում է, որովհետև խօսելու նիւթը հատնում է, Եւ, ճշմարիտ, էլ ինչի վրա խօսի խեղճ ողորմելին, գրականութեան ո՞ր զարգացած ճիւղը նա առաջ բերի, ի՞նչ երևելի, հայի գլխից դուրս եկած գրուածքներով պարծենայ… Միթէ նա խօսի հայ պօէզիայի վրա, բելլետրիստիկայի կամ դրամատիկական բանաստեղծութեան վրա… միթէ առաջ բերի մեր երևելի ռօմանները, հռչակաւոր դրամաներն ու կօմեդիաները, հրաշալի բանաստեղծութիւնները…Բայց այս բոլորի դեռ հօտն էլ չէ առել հայ մարդը. հայի գլուխը մինչև այժմ դեռ ոչ մի երևելի համամարդկային նշանակութիւն ունեցող մտաւոր աշխատութիւն չէ ստեղծել…Բայց մի կողմ թողնենք համամարդկայինը՝ այդ ինչպէս երևում է բարձր է մեր ընդունակութիւններից. թող հայը ստեղծէ գոնէ մեզ համար նշանակութիւն ունեցող բաներ, այդ էլ առ այժմ շատ բաւական է…Դժբաղդաբար դրանում էլ ենք թոյլ շարժվում Ունենք, այո, մի քանի ինքնուրոյն խելքը գլխին գրուածքներ, բայց այն էլ հատ ու կտոր, ցփ-ւատ պռատ,—բոլորը միասին հազիւ թէ կարողանան երկու հաստ գիրք կազմել։

Այնու ամենայնիւ գործողների, հեղինակների թիւը շատ է մեզանում, իսկ գրականութիւնը դեռ աղքատ, աննշան...ի՞նչ է դրա պատճառը։

Դժուար չէ այդ հարցին պատասխանելը, եթէ աչքի առաջ առնենք, թէ ովքեր են գործում գրականական ասպարիզում և ինչպիսի աշխատութիւններով են նրանք հանդէս դուրս գալիս։ Ամեն մէկը կը համաձայնի մեզ հետ, որ գրականական ասպարէզ դուրս եկողը առաջ քան գրիչ ձեռքն առնելը պէտք է կշռէ իր մտաւոր և բարոյական ուժերը, պէտք է քննէ այն հարցը, թէ այս կամ այն աշխատութիւնը, որ նա ընծայում է հասարակութեանը, ունի՞ արդեօք մի որ և է գրականական արժանաւորութիւն և կարող է առհասարակ օգուտ բերել։ Այդ ամենագըլխաւոր պայմանն է, առանց որի ոչ մի քայլ չէ կարելի անել։ Հասարակութիւնը երեխայ չէ. նրա հետ հանաք չէ կարելի անել։ Ինչքան էլ նա տգէտ, անզարգացած լինի, դարձեալ կարող է ունենալ իր մէջ մի կամ երկու անգամ, որոնք ընդունակ կը լինեն հասկանալու և որոշելու ճշմարտութիւնը աչքակապութիւնից։ Բայց ինչ ենք տեսնում մեր մէջ՝—այդ գլխաւոր պայմանը մնում է անուշադիր։ Մեզնում ում քեֆն ուզում է, գրիչ է առնում ձեռքը, ամեն մի թուղթս խելքին զօռ տալով աշխատում է հեղինակ անունը ժառանգել. փոյթ չէ, թէ նա անպատրաստ է, տաղանդից զուրկ,—նա գրում է, աշխատում, տանջվում, շատ երևակայում և վերջապէս ընծայում է հասարակութեանը իր խանգարված երևակայութեան ծնունդը—մի չնչին, կոպէկանոց գրուածք, որ ամեն մի հասկացող մարդ ամօթ կը համարի իր գրասեղանի վրա ունենալ։ Ընթերցողը կարելի է յիշում է այդպիսի հերոսների մի խումբ մեր գրականութեան մէջ, որոնք իրանց ցնդաբանութիւններով համարձակութիւն են ունեցել ասպարէզ դուրս գալու։

Ահա ինչպիսի գլուխներ են պարտաւորացնում հայոց ազգը իրանց գործունէութեամբ, և դըժբաղդաբար այդ փողոցային հեղինակների թիւը մեզանում դեռ չէ պակասում.... .

Կան և մի ուրիշ տեսակ գործողներ մեր գրականութեան մէջ։ Վերջի ժամանակը մի քանի հեղինակութեան փափագող պարոններ կարծես խօսք են կապել դուրս թողնել մի զարմանալի տեսակ աշխատութիւններ՝—մէկը հաւաքում է և տպում անհամ ու անմիտ «Անեկդօտներ», միւսը ինչպէս երևում է սրա յաջողութեամբ ոգևորվելով նոյնպէս սկսում է անեկդօտներ ժողովել, երրորդը հաւաքում է «Հայկական հանելուկներ»՝ չորրորդը առ այժմ դուրս է թողնում «Նախապաշարմունքների» I հատորը, յոյս ունենալով երևի, որ հասարակութիւնը անհամբերութեամբ կը սպասի և երկրորդ հատորին, հինգերորդը բաղդաւորացնում է գրականութիւնը «Ողումպիանու և Եզօբոսի» առակներով, որոնց պոչիցն էլ կապում է մի յաւելուած եկեղեցական պատմութիւնից (տէր-տէրի լօգիկան այդ թոյլ է տալիս)... մի խօսքով այդ պարոնները հարստացնում են գրականութիւնը այնպիսի աշխատութիւններով, որոնց վրա խելք ասած բանը բոլորովին հարկաւոր չէ գործ դնել,—ամեն բան պատրաստ է, միայն ունեցիր համբերութիւն, ժողովիր, կարգի բեր, տպիր և ահա քեզ մի գիրք... Այսպիսով պէտք է մեր գրականութիւնը հարստանայ!... Ի՞նչ օգուտ կարող են բերել մի այդպիսի հարիւրաւոր հեղինակներ իրանց ողորմելի աշխատութիւններով՝—«ծիտն ինչ է, թէ նրա խուզը ինչ լինի»։ Ինչ օգուտ կարող են բերել նոյնպէս պ. Մանդինեանի նման երևելի փիլիսոփաները, որոնք խեղճ Հերբարտի կողքերը ջարդելով, կերակրում են մեզ մանկավարժական անմարսելի գրուածքներով. այն էլ գլուխն ու քարը, թող գոնէ փոքր ինչ հասկանալի լեզուով գրուած լինէին, թէ չէ մենք որտեղից գտնենք մեկնիչներ, որ բացատրեն մեզ հայ փիլիսոփայի օրակուլական իմաստութիւնները...

Շատ պարզ է, որ այս տեսակ գործողները չեն կարող առաջ տանել մեր գրականութիւնը. անեկդօտներով ու հանելուկներով բան չի գլուխ գայ. հարկաւոր է ուրիշ ուղղութեան հետևել։ Մենք չունենք դեռ մինչև անգամ երեխայական գրքեր, որոնք ամեն մի երեխայի մէջ դցում են նրա մտաւոր զարգացման հիմը, չունենք ռոմաններ, որոնք բացեն մեր առաջ մեր կեանքի պատկերը, չունենք դրամատիկական գրուածքներ, որոնք բեմի վրա կենդանապէս ցոյց տան մեզ մեր ամենիս պատկերները, ինչպէս հայելու մէջ, չունենք բանաստեղծութիւն, պօէզիա, որ շնորհի մեր հոգուն բարձր էստետիկական զարգացում... Այս բոլորը մենք քաղում ենք ուրիշ ազգերից։

Հայ տաղանդը, հայ մուզան, հայ քնարը դեռ քնած են խոր լռութեան մէջ, կամ եթէ զարթնում են ժամանակ առ ժամանակ, դժբաղդաբար շուտով էլ հանգչում, լռում... Հայի մէջ կեանքը ինչպէս երևում է շատ շուտ է թմրացնում ամեն մի բանաստեղծական նշոյլ։ Մենք ունեցել ենք կարծես հին անցեալում շատ բանաստեղծական տաղանդներ, որոնք կարող էին ճշմարիտ պօէտներ դառնալ, բայց ո՞ւր են՝—նըրանք դեռ կենդանի են, իսկ նրանց շնորհները թմրած, քնարների լարերը ժանգոտած, շատերը բոլորովին լռել են, իսկ մի քանիսի մուզան—ինչպէս Բարխուդարեանինը—Բելինսկու պէս ասած «միշտ թռչելով օտար երկնքի տակ ոչ մի ծաղիկ չէ քաղում հայրենի երկրից»...

Շատ ծոյլ են գործում և մեր յարգելի տաղանդաւոր հեղինակները։ Սունդուկեանցի ուժեղ տաղանդը այնքան պտղաբեր էր, բայց ինչքա՞ն ժամանակ նա չէ գրում։ Րաֆֆին թողել է բանաստեղծութիւնը և ընտրել է, ինչպէս երևում է, մանկավարժական և պուբլիցիստական գործունէութիւնը։ Մի սարսափելի ապատիա է տիրել բոլորիս վրա։ Մենք էլ, ինչպէս երևում է, ենթարկվել ենք մեր կեանքի սարսափելի ներգործութեանը...

Զարմանալի չէ որ մեր գրականութիւնը առաջ չէ գնում։

Ս. Դաղեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԲԱԳՈՒԻՑ մեզ հաղորդում են, որ այդ քաղաքից մինչև Բալախանը արդէն սկսվել է երկաթուղու շինութիւնը։

Մեզ հաղորդում են ԵՐԵՒԱՆԻՑ, որ այնտեղի հայ թատրոնական դահլիճում սիրողները ներկայացրել են «Պէպօ», հեղ. Գ. Սունդուկեանցի։ Ներկայացման մասնակցել են օր. Հ. Տէր-Գրիգորեան, տ. տ. Ս. Ջալալեանց և Սիմէօնեանց։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՒՐՔԻԱ

Դեռ մի քանի շաբաթի չափ առաջ, Բագնիկցի ջօրեպաններէն Պալօղլի Օհանի կարաւանն կողոպտուեր էր Չէրքէզներէն, Եւդոկիոյ և Ամասիոյ մէջ տեղ, Չէնկէլ Պօղազի առջև։ Ես ստուգած եմ զայդ, ոչ միայն ուրիշներէ, այլ և կողոպտուող ջօրեպանէն և ճանապարհորդներէն լսելով։ Կողոպտուողները կը պատահին Խըր-Սէրտարի Ղարթ-Օսման պէյին և եղելութիւնը կը յայտնեն։ Ղարթ Օսման, որ ինք ալ Չէրքէզ է, կը հանէ Չէրքէզ աւազակներուն ետևէն, երկու կողմէն հրացանաձգութիւններ կը լինին, բայց այդ կռիւ ոչինչ հետևանք չունենար ..... Այս մասին ես տեղեկութիւններ հաւաքեցի նոյն իսկ Չէնկէլլի-պէլի պահականոցին մէջ կեցող ոստիկաններէն. բայց խոհեմութիւն չեմ կարծեր առ այժմ հրատարակել Ղարթ Օսմանի մասին ինձ տրուած տեղեկութիւններն։ Ի՞նչ հարկ կայ երկար պատմել Պալօղլի կարաւանի կողոպտուիլն, երբ մի և նոյն տեղ մեր վրայ ալ յարձակեցան Չէրքէզներն։ Սեպտեմբեր 29-ին մեկնեցանք Ամասիայէն դէպի Եւդոկիա, և հետևեալ օր, շաբաթ, առաւօտեան ժամ 11/2 ին հասանք Չէնկէլ-պօղազի մօտ։ Չէնկէլլի-պէլի պահականոցին առջև Թաշօվացի գիւղացիներ մեզ իմաց տուին որ Չէրքէզ աւազակներ ջօրիներուն զանգակներու ձայնը լսելով, եկած բռնած են Չէնկէլ-պօղազի նեղ անցքն։ Մեք կարաւանի առաջընթաց մասին մէջ կը գտնուէինք։ Իջանք պահականոցն սպասել որ կարաւանի միւս մասերն ալ գալով միանանք։ Ամբողջ կարաւանն 200-ի չափ ջօրիներէ կը բաղկանար և 20-ի չափ զինակիր կար կարաւանին մէջ, յորոց մի քանին վառօդ չունէին, մին, հրացան ունէր, բայց կայծքարն կորուսած էր ուրիշն ալ երկաթէ մի կտոր կախած էր իւր վրայ, բայց գործածել չէր գիտեր։ Պահականոցի ոստիկանն, մեր կարաւանապետն որ Զիւնկիւղցի Տատիկօ Մղսի Յովհաննէս աղբարն էր, և երեք չորս զինակիր ջօրեպաններ գնացին դիտել աւազակներն մի բարձր տեղէ և բռնեցին ճանապարհին վրայ մի անցք, ուստի երկիւղ կար որ Չէրքէզները գային պաշարէին զմեզ պահականոցին առջև, երբ տեսնէին թէ կարաւանի գալը կուշանայ։ Վերջապէս երբ ամբողջ խումբն՝ որ մի քանի կարաւաններէ կը բաղկանար՝ միացաւ՝ համարձակեցանք անցնիլ Չէնկէլ-պօղազէն, և աւազակները տեսնելով մեր բազմութիւն, քաշուեցան դէպի լեռներ։ Եթէ ուզէի նկարագրել այն սարսափ, որ տիրեց կարաւանին մէջ գտնուող ընտանիքներու և մի քանի թուլասիրտ ճանապարհորդներու վրայ, որք կարծես թէ ցրտասարսուռ բոլոր մարմնով կը դողդղային կափկափելով ատամներն և թոթովախօս կանիծէին իւրեանց բաղդ որ այսպիսի անապահով երկրի մէջ ծնած էին, այդ ժամանակ շատ կերկարէր նամակս։ Ես ալ կը մտածէի թէ մեք կարողացանք այսպիսի բազմութեամբ անցնիլ, բայց ուրիշներ ի՞նչ պիտի ընեն։ Եւ իրաւ, մեր անցնելէն յետոյ մի ուրիշ կարաւան կողոպտուեր է այդտեղ։ Արդեօք չէ՞ կարելի որ բարեխնամ կառավարութիւնն այսպիսի վտանգաւոր տեղեր փոխանակ երկու ոստիկանի հինգ վեց ոստիկան դնէ և իրարմէ կէս ժամ հեռաւորութեամբ մի քանի պահականոցներ հաստատէ... Մեզ հանդիպող Չէրքէզները 10-ի չափ էին, երկուքն հետևակ, մնացածները ձիաւոր, բոլորովին զինուած։ Այն կողմի բնակչաց պատմածին նայելով, 16 հարուածեան ընտիր Մարթինի հրացաններ ունին եղեր ամենն ալ։ Այդ խումբի աւազակապետն է Չէրքէզ Սարի Նիզամ, նախկին ընկեր Չէրքէզ Հաճի Եուսուֆ աւազակապետին, որ իւր անգթութեամբ շատ անուանի եղած էր Սամսոնի կողմեր, և որ երկու տարի չափ առաջ սպաննուեցաւ մի գիւղացիէ։

Լեռներն թողունք և իջնենք քաղաքի մերձակայներն։ Ես չը պիտի պատմեմ եղած աւազակութիւններն, ես չը պիտի պատմեմ մի քանի կարաւաններու կողոպտուած ժամանակ աւազակներու ասելն թէ «միւսլիմանլար վէ կեավուրլար այըըլըր» և մինչև անգամ կասկածելի համարուածներու թլփատութիւն գննելն, այլ պիտի պատմեմ միայն շատերէն երկու դէպք, որք ցոյց կըտան թէ Հայերն երբ ուզած են իւրեանց անձն պաշտպանել աւազակներու դէմ, պատժուած են տեղական անխոհեմ կառավարութիւններէ։ Միթէ ինքնապաշտպանութի՞ւնն ալ արգիլուած է։ Չէրքէզ աւազակներու մի խումբ շատ անգամ յարձակելով Եւդոկիայէն մի ժամու չափ հեռի Պիւսկիւնձիւղ հայաբնակ գիւղին վրայ, կը կողոպտեն։ Ամիսի չափ յառաջ երբ դարձեալ մի քանի ձիաւոր Չէրքէզներ կը յարձակին Պիւսկիւնճիգի վրա գիւղացիներն խըմբովին կելնեն, կը բռնեն այդ չէրքէզներ և կապելով կը բերեն Եւդոկիա կը յանձնեն Գայմագամին որ գիւղացիներն ալ Չէրքէզներուն հետ կը բանտարկէ։ Յետոյ Չէրքէզներն կարդարանան, վաճառականներ կը լինին զորս կողոպտել ուզեր են եղել Հայ գիւղացիներն։ Մահմետական գիւղացիներ անգամ կը գան հակառակ վկայութիւն կը տան, բայց լսող չը կայ։ Չէրքէզ աւազակներն կարձակուին, իսկ Հայ գիւղացիներն որք ուզեր էին իւրեանց անձ պաշտպանել, դեռ ցայսօր շղթայակապ կը մնան Եւդոկիոյ բանտին մէջ և մին ալ մահամերձ հիւանդացած է։ Իւր ծերունի հայրը գիւղէն եկած, արտասուելով կը խնդրէ երաշխաւոր տալ և հիւանդ որդին տուն տանիլ, բայց կը մերժուի..։

Եւդոկիայէն 5 ժամու չափ հեռի Պիզէրիի վանքին մօտ ծխախոտի մշակութիւն անող Եւդոկիացի Սարըեան Պ. Յովհանի ձին դաշտին վրայ կապուած տեղէն գողնալ տանիլ կուզէ մի Չէրքէզ, Պ. Սարըեան կը դիմադրէ. Չէրքէզն կուզէ արձակել Սարըեանի կուրծքին վեցհարուածեան ատրճանակն. Սարըեան՝ որ անզէն է եղեր, անմիջապէս Չէրքէզի ձեռքն բռնելով դէպի պարապ կողմ պարպել կը տայ. բայց գնդակն իւր մի մատ կառնէ կը տանի։ Իսկոյն քաշելով դաշոյնն Չէրքէզի մէջքէն, զինաթափ կանէ և կը յաջողի կապելով բերել քաղաք և յանձնել Գայմագամին որ Չէրքէզին հետ զինք ալ կը բանտարկէ։ Ականատես Մահմետական գիւղացիներ կը գան վկայութիւն կը տան, բայց ի զուր. Պ. Սարըեան քանի օրի չափ մահապարտներուն հետ բանտարկուելէ յետոյ, շատ աղերսներով և պատուաւոր անձերու միջնորդութիւններով հազիւ կազատի։

Այսպիսի դէպքեր քիչ չեն պատահիր. բայց կան բաներ զորս ես չեմ ուզեր հրատարակել, կան ալ որ դուք չը պիտի կարողանաք հրատարակել. գուցէ ընթերցողն ալ ձանձրութիւն զգայ և չը կարդայ երբ լրագրին մէջ տեսնէ մի շատ երկար նամակ (թէև այս ալ բաւական երկարած է արդէն)։ Թ. Կ. Պօլսեցի Հայեր ճշմարիտ ազգասիրութիւնով վառուած կուզեն դարման տանել Հայաստանցիներու ցաւերուն, այս պատմած երկու եղելութիւններս ալ բաւական են յայտնել նոցա դրութիւն։ Բայց թէ ի զուր թուղթեր մրոտած պիտի լինինք, դարձեալ թող բաւական համարուի այսչափն ....։ Պօլսեցի Հայեր, բանաստեղծութիւններով, երգերով, «կեցցէ Հայաստան» պոռալով միայն չը վերականգնիր Հայաստան. դուք մինչ այդտեղ գեղեցիկ երազներ կը տեսնէք Հայաստանի ապագայի համար, ձեր եղբայրներ Հայաստանի մէջ կը կողոպտուին, կը հարստահարուին և դեռ կենաց, պատուոյ և ստացուածոց կատարեալ ապահովութիւն չունին որ մի անձի քաղաքական ամենանախնական իրաւունքն է։ Գործել պէտք է, Պօլսեցի Հայեր, գործել. թէ չէք կարող Պօլսական հեշտութիւններն թողուլ և տաժանելի ճանապարհորդութիւններ անել դէպի Հայաստան, գէթ ձեր կակուղիկ բազմոցներով կառքերուն մէջ բազմած, գնացէք դէպի Բ. Դուռ և ուր հարկն է, յայտնեցէք Հայաստանցիներու ցաւեր և վերջնական դարման խնդրեցէք։ Մի՞ թողուք ամեն բան Պատրիարքի վրայ միայն։ Այսպիսի պարագայի մէջ ամեն Հայ պարտաւոր է գործել։ Օգնութիւն, Պօլսեցիներ, թէ ո՛չ կը կորնչի հայութիւն։

(Մասիս)

ՖՐԱՆՍԻԱ

Ասում են պ. Ֆուրտուն զարմանալի գաղափար է ունեցել պ. Գամբէտտային մենամարտութեան կանչելու։ Այդ բանին ոչինչ հիմնաւոր պատճառ չէ եղել. միայն պ. Գամբէտտան ասած է եղել պ. Ֆուրտուին. «ինչ որ դուք ասում էք, այդ խաբեբայութիւն է»։ Միայն նախագահը իրաւունք ունի բողոքելու, և նա այդ արաւ պ. Գամբէտտային ասելով, որ նրա խօսելու ձևը պարլամենտական չէ։

Պ. Ֆուրտուի մենամարտութեան հրաւէրը, ոչ միայն առանց պատճառի է, այլ նա մինչև անգամ առանց որ և է հետևանքի է, և պ. Ֆուրտուն կարծում էր թէ պ. Գամբէտտա չէր կռուի նրա հետ։ Մարդս մինչ իր կամեցածին պէս ախոյեանի չէ հանդիպում, և մայիսի 16-ի մինիստրը, իրան ոյժը պ. Գամբէտտայի հետ չափելու իրաւունք ունենալուց առաջ, դեռ շատ ճանապարհ ունի գնալու։

Նահանգներից եկած լրագիրները շատ զբաղված են երևում պ. Ֆուրտուի այս խօսքով. «Ես ցաւում եմ որ մինչև ծայրը չը գնացի»։ Մի հարցնող լինի թէ ինչ է կամենում ասել պ. Ֆուրտուն ծայրը գնալ խօսքով։ Արդեօք այն է կամենում ասել, որ

նա յայտնի պաշտօնական պաշտպան է հանդիսանում հանրապետութեան թշնամիների, որ նա անխնայ վատնում է գանձատնի փողերը ընտրողներին կաշառելու համար, որ նա ամբաստանութիւններով լցնում է օձանգակութիւն սաստող լրագիրները, որ նա վարչութեան պաշտօնեաների փոխանակ պօլեցիայի գաղտնի գործակատարներ է գնում, որ նա յայտնի բանտարկում է հանրապետութեան կանդիդատների հակառակորդներին խստաբարակ քաշ տալով նրանց ժանդարմների առաջ փողոցների միջով, որ նա արգելում է բոլոր լրագիրների ծախելը և սրա նման զանազան բաներ. բոլոր այս փաստերը, և այլ բաները, որոնք ինձ անյայտ են մնացել, արդէն բաւական ցոյց են տալիս թէ որչափ յանդուգն է նա: Պետական հարուածից կամ մի որ և է որոգայթից առաջացած կայսրութիւնն էլ այդ աստիճանին չէր կարող հասնել. Հարցնում ենք թէ ինչ կարող էր անել այս Ֆուրտուն, եթէ նա մինչև ծայրը գնացած լինէր: Այս խօսքը սաստիկ մեծանում է տալիս: Զարդ քան է որ մինչև մեծագոյն դատ չը բացվի դրա դէմ, մինչև ծայրը՝ պարզ կերպով չի բացատրվի Խոշեմ և նախատեր լրագիրները, ինչպէս «le Soleil» շտապում են ուրանալ այդ մինչև ծայրը: Բայց ինչ արած, խօսքը արդէն թռած է, ուրեմն վաղ թէ ուշ պէտք է կրել դրա ազդեցութեան արգասիքը:

Փարիզի բոլոր ազդարանութիւնները, առանց համաձայնութիւնների զանազանութեան, մեծ զզուանքով են վերաբերվում դէպի Իտալիայի թագաւորի դէմ կատարված եղեռնագործութիւնը:

Վերսալի պարլամենտական շրջաններում, պ. Դիւֆօրի ձաաւէ ընդունելութիւնը ձախողականների կողմից նշան են համարում այն բանին, որ սենատորական ընտրութիւններից յետոյ, մեծամասնութիւնը վճռել է պաշտպանել այժմեան կաբինէտին:

Գ. Դրվէնչ, որ կայսրութեան ժամանակ Փարիզի պատգամաւոր էր, նորերումս վախճանվեցաւ:

ԻՏԱԼԻԱ

Գաղը ուղարկել է Հումբերտ թագաւորին հետևեալ հեռագիրը:

«Մեր անձնաւորութեան դէմ կատարված զարշելի եղեռնագործութիւնը իմանալուց յետոյ, ես ձեզ ուղարկում եմ իմ վշտակցական մեծարանքը, և մի և նոյն ժամանակ շնորհաւորում եմ Ձերդ Մեծութեան, որ ազատվեցաք մի այդպիսի մեծ վտանգից: Ես մաղթում եմ Աստուծոյ ձեր առողջութեան մասին:»

Պատգամաւորների ժողովում ներքին գործերի մինիստրը, խօսելով Նապօլէի եղեռնագործութեան մասին, ասում է, որ կառավարութիւնը կը պահպանի ազատութեան սկզբունքը, բայց նա ոչ մի կերպով չէ կարող ներել մարդասպաններին:

Կառավարութիւնը է և կը մնայ միշտ անողոքելի ինկատի ունենալով այն վտանգը որ սպառնում է հասարակութեանը: Նա կարծում է որ ամեն ազնիւ մարդ համաձայն կը լինի վարչութեան այս կարծիքի հետ:

Պատգամաւորները վճռեցին որ մի ադրէս ուղարկէին թագաւորին:

Սենատը նոյնպէս վճռել է որ մի ադրէս ուղարկէ թագաւորին:

Ամսիս 18-ից դէպի 19 գիշերը մարդիկ են մօտացել Պէզարօի պատերազմական զինուորանոցի արտաքին դրանը զինուորանոցի վրա յարձակվելու դիտաւորութեամբ:

Պահապանը աղմուկ բարձրացրեց և նրանք փախան:

Թագաւորը և թագուհին ամսի 24-ին Հռոմ կը գան:

Ֆլօրէնցիայում միջազգային ընկերութեան մի քանի անդամների բանտարկել են:

Հաւատացնում են որ պօլիցիան գտել է երկուշաբթի օրվայ ցուցմունքի ժամանակ օրսինեան ռումբի գցողի հետքը: Ասում են որ գտել են այն դանակագործին, որը Պասսաննէի վրա ծախել է այն դանակը, որով այս վերջինը կամեցել է խփել թագաւորին: Նապօլիի բանտարկվածների թւում գտնվում է նոյնպէս պ. Միլլեօն «Censeur» լրագրի խմբագիրը:

«Hoogly» անունով նաւը, որ ծովային փօստայի պաշտօն էր վարում, Մօնտէվիդէօի մօտ նստեցաւ: Ճանապարհորդները ազատվեցան: Յոյս կայ, որ կարող են ազատել նաւը:

ԱՆԳԼԻԱ

—

Նոյեմբերի 18 թւով հեռագիր հրատարակվեց, որը լորդ Կրանբրօօկից ուղղված է եղել լորդ Լիտտօնին. Նրա մէջ ասված է, որ լորդ Լիտտօնը իր Հնդկաստան գնալու ժամանակ՝ հրաման է ստացել, որ դրամական մի նշանաւոր օգնութիւն տայ էմիրին, ճանաչէ նրա իշխանութիւնը և յանձն առնի օտար ազգերի երկրի վրա յարձակվելու ժամանակ՝ նիւթական օգնութիւն տալ. բայց դրա փոխարէն նա պէտք է խնդրէր, որ Անգլեան իրաւունք ունենայ Աֆղանիստանի մի քանի կէտերում, (ի բաց առնելով Կաբուլը) գործակատարներ ունենալու. բոլոր բանակցութիւնները առանց յաջողութեան մնացին: Վերջապէս Կաբուլում ռուսական պատգամաւորութիւնը բարեկամաբար ընդունվելուց յետոյ, կառավարութիւնը վճռեց լորդ Նամբէրլէնի յանձնարարութիւնը, այսինքն այն յանձնարարութիւնը, որ էմիրը անարգութեամբ մերժել էր:

Վերջնագիրը շատ մեղմ է, նա մի պատուաւոր և մի և նոյն ժամանակ կատարեալ տուգանք է պահանջում, և դրա հետ միասին էլ անգլիական մի միտական պատգամաւորութիւն: Նա վերջանում է յայտնելով որ՝ եթէ մինչև նոյեմբերի 20-ը մի գոհացուցիչ պատասխան չը ստացվի, անգլիական կառավարութիւնը էմիրի հետ թշնամական յարաբերութիւններ կը սկսի:

«Times» լրագիրը հրատարակում է հետևեալ հեռագիրը նոյեմբերի 18-ին Բօմբէյից:

«Կվէտտաի մօտ բանակ դրած անգլիական զօրքերը ցրտից շատ վնասվում են: Շատ ուղտեր են մեռնում: Ասում են, էմիրը դիտաւորութիւն ունի Կիւսկիի և Կուրումի մէջ խումբեր զետեղել:

«Daily News» լրագիրը հրատարակում է հետևեալ հեռագիրները:

«Ալէքսանդրիայի պաշտօնական լրագիրը մի հրովարտակ հրատարակեց, որից երևում է, որ Բլինիէրը ժողովրդական աշխատութիւնների մինիստրի պաշտօն է ստացել:

Կ. Պոլսից մի հեռագիր հաղորդում է Պէշտ թէ Միդհաթ-փաշան յանձնարարութիւն ունի բացառապէս հսկելու Փոքր—Ասիայի վերանորոգութիւնների իրագործելուն:

«Sandard» լրագիրը հաղորդում է, որ Բերլինի դաշնագրի զօրութեամբ Անգլեան իրաւունք ունի երկու զինակիր նաւեր ունենալ Սև ծովի վրա Դունայի ազատ նաւագնացութիւնը պաշտպանելու: Մի և նոյն լրագիրը հաղորդում է որ Ռումինիան մերժում է Ռուսաստանի հետ այնպիսի դաշնակցութիւն կապել, որ թոյլ չէ տուած Բերլինի ժողովը:

Կ. Պոլսից հաղորդում են «Daily Telegraph» լրագրին որ ռուսները այդ քաղաքում մի գաղտնի պօլիցիա են կազմել այն նպատակով, որ կուսակիցներ ճարեն մուսուլման ազգաբնակութիւնների մէջ:

ՆԱՄԱԿ ԹԻՐԻՔԻԱՅԻՑ

—

Կ. Պօլիս 3 նոյեմբ.

Ազգ. երեսփոխանական ժողովը գումարեցաւ նոյեմբերի 10-ին: Վերջապէս պատրիարքարանի պաշտօնակալաց ամսականի մասին կարգադրութիւն մը ըրաւ:

Խորէն սրբազան Պօլիս վերադառնալէ ի վեր առաջին անգամ լինելով ներկայ էր ժողովին. մի գրութիւն կարդաց յորում հայկական խնդրոյ մասին պատրիարքի ընտրած քաղաքական ուղղութիւնը կը գովէր, կառաջարկէր պատրիարքի իշխանութիւն տալ շարունակել իւր աշխատութիւններն ազատօրէն Հայաստանի բարեկարգութեան համար: Սակայն ժողովը յայտնեց թէ արդէն այդ իշխանութիւնը պատրիարքի տրուած է Ազգ. ժողովոյ կողմանէ:

Սրբազանը կառաջարկէր նաև Հայաստանի բարելաւութեան համար ժողովը կարևոր միջոցներ ձեռք առնու. ժողովը յայտնեց թէ այս խնդրոյն վրա ևս աշխատութեանց ձեռնարկուած է: Խորէն սրբազանի սոյն ճառը ներփակեալ կը խրկեմ, առաջին մասը միայն, միւս մասն ալ յաջորդ թղթատարով:

Ժողովը յետոյ զբաղեցաւ պ. Պէկեանի խնդրով: Ժողովը իւր նախորդ նստին մէջ որոշած էր որ, քանի որ պ. Պէկեան ամբաստանեց ըզպատրիարքն իբր դաւաճան և ասաց թէ վաւերական թուղթեր ունի զայդ հաստատելու, ու կարող չեղաւ հաստատել, պէտք էր այս մասին տնօրինութիւն մը ընել: Հետևաբար նոյեմբերի 10-ի նստին մէջ հետևեալ որոշումներն տուաւ:

ա. թէ պ. Պէկեան պարտաւոր է, որպէս յանիրաւի ամբաստանող, դռնբաց նիստի մէջ ներումն խնդրել բարձրաշնորհ նախագահէն ըստ 24-ին յօդուածոյ ներքին կանոնադրութեան:

բ. թէ պ. Պէկեան որպէս կանոնազանց երեսփոխան պարտաւոր է պարսաւանօք յանդիմանութիւն կրել ըստ 103-ին յօդուածոյ ներքին կանոնադրութեան:

Սոյն նստին ներկայ չէր պ. Պէկեան. Իզմիրլեան սրբազան թէպէտ հոն չէր այլ գրաւոր կառաջարկէր ներել պ. Պէկեանի. սոյն առաջարկութիւնը ըրաւ նաև Խորէն սրբազան: Իսկ պատրիարք սրբազանը ասաց թէ պէտք է ներել պ. Պէկեանի և այլ ևս ժամանակ չանցնելով ազգային կարևոր խնդիրներով զբաղիլ: Սակայն ժողովը չուզեց այսպէս վարուել, նկատելով թէ երբ երեսփոխան մը կարող լինի ուզածին պէս ամբաստանել ազգային բարձր իշխանութիւնը և վրդովել զԱզգը, առանց ապացոյցի, ազատօրէն անսաստ է ժողովոյ որոշմանց լաւ օրինակ մը չը հանդիսանար և ապազային ուրիշ մեծ անկարգութեանց տեղի կրնայ տալ: Քուէարկութեան միջոցին ներկայ չէր պատրիարք սրբազանը. երկու երեք երեսփոխանք միայն չը քուէարկելով բողոք տուին: Տեսնենք այս խնդիրն վերջացաւ թէ ոչ. չեմք կարծէր որ ժողովն այդ որոշման գործադրութեան համար երկար ատեններ զոհէ, զի հաւանական չէ որ պ. Պէկեան այլ ևս ժողովի գայ:

Այսօր ձեզ կը խրկեմ Ազգ. ժողովոյ այն նստի ատենագրութիւնը յորում պ. Պէկեան իւր ամբաստանագիրն կարդաց և պատրիարքը պատասխանեց: Կարծեմ օգտակար կը լինի եթէ մաս մաս հրատարակէք «Մշակի» մէջ. կամ գէթ էական մասն: «Մշակի» ընթերցողք պէտք չէ մոռնան որ պ. Պէկեան վաւերական թղթեր ունիմ ըսաւ և ստեց. եթէ ըսէր որ ամբաստանութիւն կամ քննադատութիւն ունիմ խնդիրն ուրիշ կերպ կը լինէր:

Կը խրկեմ նաև պ. Մ. Փորթուգալեանի նամակի շարունակութիւնը. այդ նամակն ինչպէս գրած եմ մեծ ուշադրութեան արժանի է:

Պատրիարք սրբազանը այս շաբաթու անգղիական դեսպանատունը հրաւիրուեցաւ ազգային գործոց համար, և գնաց:

Պատրիարքարանը յուսամք թէ սկսի կանոնաւորուել. կարևոր սկզբնաւորութիւն եղաւ: Պ. Մինաս Չերազ, Բերլինի ազգային պատուիրակութեան քարտուղար—թարգմանը, պատրիարքարանի մէջ, արտաքին գործոց քարտուղարութեան պաշտօն յանձն առաւ: Պ. Մ. Չերազ, շատ երիտասարդ, բայց լաւ Ֆրանսերէն գիտէ, քաջ կը գրէ, խոհական է և շատ համակիր. պ. Չերազ ազգասիրաբար յանձն առաւ, զի իրեն դրուած ամսական ոչինչ գումար մ'է, բաղդատելով այն գումարին հետ որ նա կը շահէր, և թողուց. երանի թէ այսպէս երիտասարդք բազմանային մեր մէջ:

Հայկակ

—

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

ԼՕՆԴՕՆ, 23 նոյեմբերի (5 դեկտեմբերի): Այսօր բացվեցաւ պարլամենտը: Գահական ճառը այսպէս է. «Այն թշնամութիւնը, որ ցոյց տուեց Աֆղանիստանի էմիրը դէպի Հնդկաստանի կառավարութիւնը և այն ձևը, որով նա մերժեց իմ բարեկամական դեսպանութիւնը ստիպեցին ինձ վճռողական կերպով բաւականութիւն պահանջել: Որովհետև իմ պահանջը առանց պատասխանի մնաց, ես զօրքեր ուղարկեցի էմիրի երկիրը: Բոլոր պետութիւններից բարեկամական հաւաստիքներ ստացայ և տեղիք ունեմ մտածելու, որ Բերլինի դաշնագրի վճիռները Եւրոպան խաղաղեցնելու համար աջողութեամբ կիրագործվեն: Ճառը կրեդիտի քուէարկութիւն չէ պահանջում: Լահօրից հեռագրում են, որ գեներալ Րօբերտս մեծ յաղթութիւն ունեցաւ, գրաւեց Պէյվար և Կատուլ և վերցրեց բոլոր թնդանօթները: Աֆղանիստանցիների կորուստները մեծ են:

ՊԵՇՏ, 24 նոյեմբերի (6 դեկտեմբերի): Ֆրանց-Յովսէփ կայսրը ստորագրեց մինիստրների նշանակելու գրութիւնը: Շապարի և բարօն Կեմենգ նոր մինիստրները վաղը կերդվեն:

ԼՕՆԴՕՆ, 23 նոյեմբերի (5 դեկտեմբերի): Համայնքների ժողովում վիճաբանութիւններ կային ադրէսի մասին: Մարկիզ Հարտինգտօն իրաւունք պահեց ապագայում քննութեան ենթարկել կառավարութեան քաղաքականութիւնը: Լահօրից հեռագրում են. «գեներալ Րօբերտս հետախուզութիւններ է անում մինչև Ալիկօլ, Շուտօր-Հօրդանեան անցքի ճանապարհի վրա: Բրօունի զօրքերը հասան Բազավահ: Հայբերեան անցքում հանգիստ է: Գեներալ Մօդ հասաւ Ջամրուդ: Լուր կայ որ էմիրը իր ընտանիքը Թուրքեստան է ուղարկել:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 25 նոյեմբերի: Պետական բանկի $5^0/_0$ տոմսակը առաջին շրջանի արժէ $96^5/_8$ ր., երկրորդ $95^1/_4$ ր., երրորդ $95^1/_8$ ր., չորրորդ 95 ր., ներքին առաջին $5^0/_0$ փոխառութեան տոմսակը արժէ $235^1/_2$ ր., երկրորդ $229\ ^1/_2$ ր., արևելեան առաջին փոխառութեան 92 ր., երկրորդ $91^1/_4$ ր., ոսկին 8 ր. 38 կ.: Ռուսաց 1 րուբլ Լօնդօնի վրա $23^{15}/_{32}$ պէնս, ռուսաց 100 րուբլ Գերմանիայի վրա 199, 75 մարկ, Փարիզի վրա 246 ֆրանկ: Տրամադրութիւնը ամուր է:

ԼՕՆԴՕՆ, 25 նոյեմբերի (7 դեկտեմբերի): «Daily News» լրագիրը հաղորդում է որպէս լուր, որ էմիրը մայօր Կավանիարիին ուղարկված նամակով հնազանդվելու ցանկութիւնն է յայտնում:

ԼՕՆԴՕՆ, 25 նոյեմբերի (7 դեկտեմբերի): Էմիրի պատասխանը անգլեական պաշտօնագրին ստացված է: Էմիրը գրում է, որ նա հրաժարվեց ընդունել անգլեական դեսպանութիւնը վախենալով կորցնել իր անկախութիւնը և յայտնում է, որ Աֆղանիստանի և բրիտանական կառավարութիւնների մէջ թշնամութիւն չը կայ: Էմիրը ցանկանում է վերանորոգել նախկին բարեկամական յարաբերութիւնները, պատրաստականութիւն է յայտնում ընդունել ժամանակաւոր փոքր դեսպանութիւն:

ՍԵՓԱԿԱՆ ԹՂԹԱԿՑԻՑ

ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ, նոյեմբերի 27-ին: Մանկունի եպիսկոպոսը այսօր թողել է Ս. Էջմիածին: Ընդհանուր կարծիք է որ վանքի գործերը այսուհետև շատ լաւ կերթան: Ամենքը գոհ են նորա հեռանալու մասին:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԳԵՂԱՐՎԵՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

որ գտնվում էր Գոլովինսկի փողոցի վրա Սամարջովի տանը, այժմ գտնվում է նոյն ԳՈԼՈՎԻՆՍԿԻ ՓՈՂՈՑԻ ՎՐԱ, ՇԻՕԵՎԻ ՏԱՆԸ, գերմանական կլուբի և Վեստլիի լուսանկարչատան մօտ։ Այցելողների համար ԲԱՑ է ԱՄԷՆ ՕՐ առաւօտեան 9 ժամից մինչև երեկոյեան 5 ժամը։ Հաւաքածուին ՆՈՐ ԲԱՆԵՐ ԵՆ ԱՒԵԼԱՑՐԱԾ։

11—25

Մամուլի տակից դուրս եկաւ

ՕՐԱՑՈՅՑ

ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑԻ 1879 Թ. համար.

Գինն է 15 կոպ. Հարիւրով գնողներին 20% զեղչում կը լինի։ Օտարաքաղաքացիք ճանապարհածախք վճարումն՝ հարիւր օրինակի համար — 1 ր. „ յիսունի համար — „ 60 կ.

ՔԱՐԱԾՈՒԽ „ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ“ ԸՆԿ.ՏԻ

(ՀԱՆՔԻՑ), ՈՐ ԳՏՆՎՈՒՄ Է ՋԻԼՕԲԱՆԻ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆԻ ԿՌ·ՄԷՐԱ ԳԻՒՂՈՒՄ

ԸՆԿ. ՆԻՇԱՄԱՆ—ՀԷՆՆԻՆԳ

Ծախվում է ՇԷՆԻՆԳԻ ՊԱՎԻԼԻՕՆՈՒՄ ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ ՄԻԱՍԻՆ ԱՄԲՈՂՋ ՎԱԳՕՆՆԵՐՈՎ ԵՐԿԱԹՈՒՂՈՒ ԿԱՅԱՐԱՆԻՑ ՊՈՒԴԸ 25 ԿՈՊ., ԻՍԿ ՓՈՔՐ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ ԿԱՐԵԼԻ Է ԳՆԵԼ ՔԱՂԱՔԻ ՄԷՋ ԳՏՆՎՈՂ ՊԱՀԵՍՏԻՑ ՊՈՒԴԸ 28 ԿՈՊԷԿՈՎ։

Ծախվում է Կազանի ՏԱՐԱՆՏԱՍ։ Վորոն. ցովսկայեա Նաբերեժնայա փողոց կամուրջի մօտ, տուն № 3։

1—2

ԳԵՐՄԱՆԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ և ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՈՒՍՈՒՑԻՉԸ փնտռում է դասերի համար կամ վարձով բնակարան և ուտելիք։ Հարցնել կլասիկական Գիմնազիայի գործավարին։

1—5

«ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԹԵՐԹ»

ԱՄՍԱԳԻՐ

Հրատարակվում է ամիսը մէկ անգամ առանձին գրքոյկներով, իւրաքանչիւրը 4-6 թերթ։

Տարեկան գինն է 6 ր. ամենայն տեղ։

Հասցէն՝ Тифлисъ. Редакція Армянскаго журнала «Педагогическій Листокъ» Сололаки, Садовая улица, домъ № 42.

Թիֆլիզում ստորագրվել կարելի է Գրիգորեանցի և «Կենդրոնական» գրավաճառանոցներում, և Արզվեանց եղբարց խանութում։

«ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԹԵՐԹԻ» յուլիս, օգոստոս, սեպտեմբեր և հոկտեմբեր ամիսների գրքոյկները (№ 1, № 2, № 3, և № 4) լոյս տեսան. ամսագրի նպատակը, ուղղութիւնը և պրօգրամը ցանկացողները կը գտնեն այդ գրքոյկների մէջ.

Պ. Նոր բաժանորդները կը ստանան բոլոր գրքոյկները սկսած առաջինից։

Խմբագիր Յակոբ Տէր-Յովհաննիսեան

Ծախվում է ՄԷԿ ՄԵԾ ԵՐԿԱԹԻ ԱՐԿՂ (կասսա) փողի համար։ Գնի համար կարելի է տեղեկանալ Կաթօլիկների եկեղեցու դիմաց Մելիք-Նուբարովի տանը։

5—5

ՄԻ ՕՐԻՈՐԴ ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ Է

և պատրաստում է աշակերտուհիներին ԲՈԼՈՐ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆՆԵՐԻ փոքր դասատուների համար։ Ընդունում է նոյնպէս ԳԻՇԵՐՕԹԻԿ աշակերտներ և աշակերտուհիներ 8—9 տարեկան։ Հասցէն կարելի է իմանալ «ՄՇԱԿԻ» խմբագրատանը։

ОСОБА РЕПЕТИРУЕТЪ

и подготовляетъ во ВСѢ учебныя заведенія въ младшіе КЛАССЫ, а также принимаетъ ПАНСІОНЕРОКЪ или ПАНСІОНЕРОВЪ отъ 8—9 лѣтъ. Адресъ можно узнать въ редакціи „МШАКЪ“

ԹԻՖԼԻՍԻ ՄԻՒՐԱԾԵԼԵԱՆ երկսեռ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԻ ՀՈԳԱԲԱՐՁԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

յայտնում է, որ նոյեմբերի 10-ից մինչև 20-ը առաւօտեան 10—2 ժամը ուսումնարանի շինութեան մէջ (Կուկիայում, Վորոնցովսկայա Նաբերեժնայա փողոցի վրա) մանող աշակերտները կենթարկվեն ՓՈՐՁՆԱԿԱՆ ՔՆՆՈՒԹԵԱՆԸ։ Այս տարի բացվում է միայն ՊԱՏՐԱՍՏԱԿԱՆ դասատուն։

Ուսումնարանը ընդունվում են բոլոր դասակարգերի ռուս ՀԱՍԱԿ ԵՐԵԽԱՆԵՐ։ Պատրաստական դասատուն մանելու համար պահանջվում է 11-ից մինչև 17 տարեկան հասակ, իսկ գիտութիւն կրօնից. գ լ խ ա ւ ո ր ա ղ օ թ ք ն ե ր ռուսաց լեզուից, ա զ ա տ ը ն թ ե ր ց ա ն ու թ ի ւ ն և գ ր ու թ ի ւ ն, թուաբանութիւնից. գ ո ր ծ ո ղ ու թ ի ւ ն ն ե ր ա մ բ ո ղ ջ թ ու ե ր ո վ

ԳԻՇԵՐՕԹԻԿՆԵՐԻՆ ուսումնարանը առժամանակ չէ ընդունում։

Աշակերտների տարեկան ԹՈՇԱԿ նշանակված է տարեկան 10 րուբլ։ Ուսումնարան մտանելու համար խնդիրքները պէտք է հասարակ թղթի վրա գրված լինեն և տրվին ՎԵՐԱԿԱՑՈՒԻՆ, որ բնակվում է ուսումնարանի շինութեան մէջ։ Խնդիրքի հետ պէտք է ներկայացնել մ ե տ ր ի կ ա կ ա ն վկայական։

Կարճ ժամանակամիջոցում աշակերտներին միջից կը տրվի էժան գնով ուսումնարանի մէջ ՃԱՇԵԼ։

3—3

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ

ԶԱՔ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆՑԻ վաճառվում են՝

1. Մինաս Չերազ-Ազգային դաստիարակութիւն 1 րուբլ, 2. Գրականական փորձեր 1 ր., 3. Շուտով կը ստացուի նոյն հեղինակի աշխատութիւնը Թէ ինչ շահեցանք Պէրլինի Վեհաժողովէն։ 4. Գուլամիրեանց—Սեներբիմ ողերգ. 1. ր., 5. Թորոս Լևոնի 1. ր., 6. Տէր Դաւթեանց-Նոր դասագիրք ռուսերէն լեզուի 40 կ., 7. Նոկասեանց—ընթերցարան երրորդ տպագրութիւն 40 կ.։

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

НА ИМѢЮЩІЙ ВЫЙТИ ВЪ ДЕКАБРѢ НЫНѢШНЯГО ГОДА

РУССКІЙ ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ И ЛИТЕРАТУРНЫЙ АЛЬМАНАХЪ

„КОМЕТА“

Содержаніе Альманаха будетъ слѣдующее: Отдѣлъ 1. *Общія календарныя свѣдѣнія.* (Святцы; перечень русскихъ святыхъ и мѣстночтимыхъ угодниковъ; митрополиты и патріархи русскіе; желѣзные дороги и пароходы; почта телеграфы: историческія, статическія и иныя свѣдѣнія; примѣты, обычаи и повѣрья на Руси; бюджеты нашихъ земствъ за три послѣднія года; адресъ-календарь, и проч., и проч.). Отдѣлъ 11. *Литературный.* НОЧЬ ПОДЪ ПЛЕВНОЙ. Разсказъ В. И Немировича-Данченко, РУССКІЙ БИВАКЪ ПОДЪ КОНСТАНТИНОПОЛЕМЪ. Сцены Г—ича НОВЫЯ СИЛЫ Повѣсть Ан. Григорьева. ИЗЪ ЖИЗНИ ПРОВИНЦІАЛЬНАГО ТЕАТРА. Наброски Н. Съ Стружкина. ПОДЪ ЗЕМЛЕЮ. Отрывокъ изъ романа „Русскій Монте-Кристо“ А. М. Д—іева. МИМОХОДОМЪ Сцены К. А. Тарновскаго. БАЛЕТЪ ПРИ СВѢТѢ ЛУНЫ. Изъ воспоминаній охотника С. С. Б—ова „БАТЮШКА ИВАНЪ НАЗАРЫЧЪ и МАТУШКА АГАФЬЯ ДМИТРЕВНА“. Очеркъ быта сельскаго духовенства Демокритова (псевдонимъ). ВИДѢНІЕ. Фантастическій разсказъ—скаго. *Въ деревнѣ.* Фельтонъ Я. Б. *Петербургскія замѣтки* Фельетонъ Н, *Наши думы.* Фельетонъ А. Д. К. *Московскій листокъ.* Фельетонъ „Зрителя“. *Ито, и се.* Фельетонъ А. П.

Вѣ названныя статьи написаны исключительно для нашего альманаха, Свои стихотворенія намъ обѣщали: Н. Л. Пушкаревъ, Л. Г. Граве, Л—ръ, и многіи другіе. Въ числѣ переводныхъ статей, *между прочими*, будутъ: новый разсказъ Альфонса Доде очеркъ Пьера Верона, и нѣсколько отрывковъ изъ книги Рембо «Русская Исторія». Отрывки эти будутъ выбраны такимъ образомъ, что читатели ознакомятся со всѣми отдѣлами этой крайне интересной книги. *Смѣсь.* Анекдоты, маленькія стихотворенія, шутки, отсроты, и проч. Отдѣлъ III. *Художественный* Картины: К. А. Трутовскаго—„*Лѣтнею ночью*“: Н. В. Неврева—„*Роковая встрѣча*“; Вл. Е. Маковскаго—„*Пріятельская пирушка*“; Степанова. П. С.—„*Саввинъ Сторожевскій монастырь*“; Н. И. Грибкова—„ *Ссора Иванъ Ивановича съ Иваномъ Никифоровичемъ*“, и историчоскій эскизъ Н. С—а. картина Неврева—до сихъ поръ не вышла изъ мастерской художника, а гг. Трутовскаго, Степанова и С—а написаны для нашего альманаха *). Кромѣ этихъ произведеній будутъ помѣщены рисунки нашихъ извѣстныхъ художниковъ-карикатуристовъ, работающихъ въ русскихъ сатирическихъ журналахъ—гг. Богданова, Чичагова, Кланга. Виноградова, и друг. И эти рисунки исполнены исключительно для «Кометы». Въ текстѣ Альманаха будетъ, кромѣ того, множество мелкихъ рисунковъ.

Какъ повость, мы напечатемъ въ Альмянахѣ *до 300* fac-simile (точный снимокъ съ почерка наиболѣе выдающихся политическихъ дчятелай, ученыхъ, писателей, музыкантовъ, художниковъ, артистовъ, и проч. Перечислятъ имена всѣхъ ихъ, заняло бы слишкомъ много мѣста, а потому мы укажемъ только на нѣкоторыхъ. Въ числѣ ихъ мы назовемъ: Политическихъ дѣятелей: Наполеона III; имп Евгеніи; Пія IX; Макъ-Магона; Тьера; Гамбетту; герцоговъ Брольи и Декаеъ: Бюффе; Эм. Жирардена; Луи Блана; Жюль Симона: Греви; Бисмарка; Мольтке; Гурко; Радецкаго, Скобелева 2, ит. д Ученыхъ и писателей: Виктора Гюго Ал. Дюма; Ал. Доде; Ренана; Эркмана—Шатріана; Жюль Симона; Эм. Золя; Эм. Ожье, Литре; Легуве; Окт. Фелье; Фр. Сарсе; Л. Фигье; Поль-де-Кока; Жоржъ Зандъ; Ал. Карръ; Г Дроза; Клодъ Бернара, Вирхова; Дарвина; Нелатона; Пушкина; Лермонтова; Грибоѣдова; Гоголя Островскаго; Тургенева; Некрасова; Щедрина; Гончарова; Диккенса; Текеррея, и др. Музыкантовъ, художниковъ, актеровъ и пѣвцовъ: Глинку; Даргомыжскаго; Сѣрова; Верстовскаго; Чайковскаго; А. и Н. Рубинштейновъ; Берліоза; Россини; Гуно; Викт. Массе; Амбр. Тома; ф. Давида; Верди; Вагнера; К. Таузига; Вьетана; Іохима; Мошелесса; Сивори; Пол. Віардо; Листа; Литольфа; Рашели; Ристори; Росси; Щепкина; Живокини; Садовскаго; Шумскаго; Ѳедотовой К. Н. Васильевой; Самоилова; Бозіо; Патти (ею сочиненный и писанный романсь); Лукка; Нильсонъ; Герстеръ, Тамберлика, и проч. и проч,

Чтобы собрать эту массу fac-simile, Редакція Альманаха приходилось покупать инои разъ ради одной подписи цѣлыя сочиненія. Выпуская такой Альманахъ, мы не безъ основанія разсчитываемъ конкурорировать съ знаменитыми англійскими изданіями въ этомъ же родѣ, Что каждый изъ шести *первыхъ* расунковъ будетъ достоинъ рамки, за это могутъ быть порукою имена художниковъ—любимцевъ нашей публики, о произведеніяхъ которыхъ русская пресса всегда отзывается весьма сочувственно.

Подписавшіеся на Альманахъ до 2о-го декабря платятъ за него 2 р. съ пересылкою; въ отдѣльной продажѣ цѣна ему назначается 3 р.

Въ Москвѣ подписка принимается: у И. Г. Соловьева; въ центральномъ книжномъ магазинѣ; у И. И. Смирнова, и у М. О. Вольфа. Иногородные подписчики требованія свои адресуютъ *исключительно* къ редактору-издателю альманаха—А. М. Дмитріеву, въ Москву на 3-ю Мѣщанскую, д. Тимофѣевскихъ.

Обьявленія принимаются въ редакціи журнала „Свѣтъ и Тѣни“ а также и у издателя, только до 15-го декабря. Впереди текста цѣна: за страницу (60 строкѣ отъ 60—70 буквъ) 4о р.; за полъ-страницы—25 р., и за четверть—15 р.; въ концѣ книги: за страницу 35 р.; и за полъ-страницы—20 р., и за четвертъ—12 р.

Примѣчаніе. Альманахъ будетъ отпечатанъ въ количествѣ 12 т. экземпляровъ.

*) Всѣ шестъ картинъ этихъ, размѣровъ въ большой полулитсъ, исполены будутъ хромолитогрфіей—въ нѣсколько красокъ.

«ՄՇԱԿԻ» ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ հարկաւոր է մէկ ԼՐԱԳԻՐ ՏԱՐԱԾՈՂ։ Պայմանների մասին կարելի է տեղեկանալ ԱՄԷՆ ՕՐ առաւօտեան ժամի 10-ից մինչև 2 ժամը կէսօրից յետոյ։

ВЪ РЕДАКЦІИ «МШАКЪ» НУЖЕНЪ РАЗНОЩИКЪ.

Շուտով լոյս կը տեսնէ պ. ՑԱՐՈՅԻ «Հայոց Մամուլը Ռուսաստանում և Կովկասի մէջ» «Обзоръ» ռուս լրագրում տպուած յօդուածի հայկական բնագիրը առանձին բրօշիւրով։

ԳՐԻԳՈՐ ԱՍԻԼԵԱՆԻ ՊԱՏՐԱՍՏԻ ՀԱԳՈՒՍՏՆԵՐԻ ԽԱՆՈՒԹՈՒՄ ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՀՐԱՊԱՐԱԿԻ ՎՐԱ

ստացվել են մեծ քանակութեամբ ՑՐԱԿԻ ԵՒ ՏՐԻԿՕԻ ՍԻՒՐՏԻԿՆԵՐԻ ՇՈՐԵՐ, ոսպորդական ԱՌԱԻՕՏԵԱՆ ԺՕԿԵՏՆԵՐ, ձմեռային ՊԱԼՏՕՆԵՐ և ՎԱՐՏԻԿՆԵՐ, երեխայոց հագուստներ, ՎԵՐԱԿՈՒ—ԽԱԼԱՏՆԵՐ զարդերով, նոյնպէս ընդունվում են ՊԱՏՈՒԷՐՆԵՐ զինուորական և քաղաքական հագուստների համար։ Յոյս ունեմ, որ ինչպէս պատուէրողները նոյնպէս է գնողները ԲԱՒԱԿԱՆ ԿԸ ՄՆԱՆ։

11—75

ՍԵՆԵՔԵՐԻՄ

ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ

Ողբերգութիւն 5 արարուածով։

Գինն է 1 րուբ. արծ։

Մեր այս աշխատութիւնը լոյս տեսաւ և արդէն վաճառվում է

Ս. Պետերբուրգում Արժ. Գէորգ Քահ. Խանթարճեանցի մօտ։

Տփխիսում պ. Զաքարիայ Գրիգորեանի Շուշում պ. Մահտեսի Յակոբեանցի Իսկ Երևանում մեր մօտ։	գրավաճառանոցներում

Շուտով դուրս կը գայ 1879 թ. մեր ՕՐԱՑՈՅՑները 2 տեսակ. մեծադիր հանդերձ 1 պատկերով և ԾԱՂԻԿ ԸՆՏԱՆԵԱՑ Դ. տարի յաւելուածով. և փոքրադիր հանդերձ 2 նոր պատկերներով։

Եւս մօտ միջոցում կը հրատարակենք մի ընդարձակ ՔՆՆՈՒԹԵԱՄԲՔ ՊԱՏԱՍԽԱՆ և ՀԵՐՔՈՒՄՆ «Գրիչ» ստորագրութեան դէմ «Փորձի» № III-ի մէջ։ Երևան նոյեմբերի 1878 Թ.։

Աբգար Գուլամիրեանց

ՕՐԱՑՈՅՑ

ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑԻ 1879 Թ. համար ԵՐԵՒԱՆՈՒՄ կարելի է գնել Արսէն Մելիք-Քէշիշեանցից։

2—3

Дозволено Цензурою 27 Ноября 1878 г. Тифлисъ Типографія Мартиросіанца Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ